

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՐԴԱՆԵՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ
ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ, ՂԱԼԱՏԻՍ, ԵՄԿԻ ՊԱՆԻ ՕՍՄԱՆԻ
Bureaux du Journal HAÏRÉNIK
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.
CONSTANTINOPLE
10 ՓԱՐՍՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԲԱԶՄԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պոստ ամսագր	300	75	դր.
Պոստ ամսագր	150	40	դր.
Պոստ ամսագր	300	100	դր.
Պոստ ամսագր	150	50	դր.
Պոստ ամսագր	75	25	դր.
Պոստ ամսագր	300	25	դր.
Պոստ ամսագր	300	10	դր.

غلامه اسكى باق عايد
ميره نيك غزوهسى اداره سنه

10 ՓԱՐՍՅ

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԾԱԽԲՈՎ ԹԱՂԱՌԻՒՄ

Հեռագիրը իմացուց թէ Փրանսական կառավարութիւնը որոշեց որ Ալեքսանդր Տիւմայի թաղումը պետական ծախքով կատարուի։ Ասիական տարրերի պատեր մըն է, քանի որ պարզ մահապաշտութիւնը մի կէտէն պարտքն ալ վերջին բնակարանը իր անձնական ծախքովը վերադարձնէ։ Ասիական ինչու ըլլայ Տիւմայի այս քան պատեր։

Այս վերջին 25 տարիներուն մէջ կը գտնենք թիւեր, կամայեթ թա, ըստի, Հիւսիս եւայլն, որոնց թաղումն ալ ազգային ծախքով կատարուեցաւ։

Ասոնց տրուած պատերին համար չարիտ համարձակելը զարմացում առնեալ, որովհետեւ ասոնք մեծ մարդիկ էին։ Թիւեր մեծ դիւանապետ մըն էր, կամ պէթմա անկուն ազգապետ մըն էր, իսկ զիստ քաղաքացի մըն էր։ Ասոնք երբեք ալ չէին հարգուած զարմացումն արտաքին թշնամիներուն դէմ, երբ երկիրը հազարաւոր վիճակի հասած էր։ Փաշայի Հիւսիսին, ան մեծ բաշնապետ մըն էր, եւ իբրեւ այն երկիրն էն շողջողուն փառքերէն մին։ Բնական էր որ ֆրանսական ազգը իր երախտագրութիւնը անոնց մասին յայտնեց վերջին անգամ մըն ալ անոնց դերեզմանին երբ։

Բայց Տիւմային համար ինչու իրար կ'անցնին։ Ո՛ր է վերջապէս այդ մարդը։

Պատկէ դուրս ծնած բնակիւն զուակ մըն է, որ երբեք կը ըստած ալ է։ Փաշայ տարր իրմէ կ'ըսէ։ Կնաքին մէջ ուրիշ բան չըրաւ բայց թիւ միայն վէպեր ու թատերադրութիւններ գրել։ Եւ այդ գրուածքներուն մէջ աշխատեցաւ սա տեսակ բաներ ընել։ Համար թիւ մարդիկ պէտք է յարգանք եւ գաւթ առնեան անկեղծ կրնար։ Երկարամիտ, պէտք է ամուսնալուծութիւնը հաստատել կային, եւայլն։

Եւ բոլոր այս գաղափարները յայտնէին յետոյ, իր գործերովը իկ զանոք գործադրեց։ Կնիկէն զատուեալ ամուսնութիւնը լուծելու ալ միւրեք տարիներս կրկին ամուսնացաւ։

Ահա՛ այսպիսի մարդ մըն էր Տիւմա, նախ իրմէ, յետոյ ամուսնալուծ եւ վերջապէս վէշա-մուսնացող։ Եւ, եւրոպայի էն քաղաքակրթեալ ազգը կ'ըլլէ իրեն փառաւոր թաղում մը կ'ընէ, որպէս թէ աստիքն ուղիղ ու բարձրական արքայի սկզբնաւոր մը կամ հայրենիքը վերադարձուցող մը կամ Բաթմէօսի նման եղական դիւանական մը ըլլար։

Դուք ամէնքդ զըռանք ունիք, այնպէս չէ՞, այն մարդիկներուն համար որոնք ա-

պրէն ըստած սիրոյ մը պատուներն են, ինչպէս է Տիւմային Պատերը։ Գիտցող հայ օրերդ մը աւելի ալիտի համարէր պատկերի թիւի մը հետ։ Ասոր տարակույս չի չայ։

Դուք ալ, երկի մարդիկ, պէտք ըսէք թէ մարդ մը անբարոյ յանձնութիւնը պաշտպանած կ'ըլլայ երբ կ'ըլլէ անկեղծ կրնար։ Եւ պաշտպանէ։ Անոնց մասին գիրք եւ վէպ գրել, պնդել թէ անոնք ալ իբրեւ ընենք ունին, քան թէ անոնք կործանարէն չափ մեղաւոր չեն, անարժան չեն մեր գիտարարութեան, ահա ընթացք մը որ, չատերու գաղափարով, միայն անբարոյական, փաստաւոր, անկրօն գրագէտներուն ընթացքը կրնայ ըլլալ։ Այնպէս որ Տիւմա այս ընթացքը ունեցած ըլլալուն համար պէտք էր որ անոնց ոչինչ երեւէր աշխարհին իր բնական լոյսով, էն փաստաւոր մարդը։

Եւ տարակույս չունիմ որ մեր հայերուն մեծ մասը այնպէս կը հաւատայ թէ Տիւմային նման մարդ մը նախ իր ազգին համար արատ մըն է, իր ծագումովը, յետոյ յայտնած գաղափարներովը եւ ըրած գործերովը գոհիւրդին յաւատեցական կրակներուն մէջ այրելու արժանի մեղաւոր մը։

Մենք կ'ըսենք որ մեր հայերուն այս կարծիքները բոլորովին սխալ են։

Տիւմա եղաւ այն մարդը որ ճշմարիտ բարոյականը քարոզեց եւ գործադրեց մերկայեցով զայն այն պաշտոնական շինութեան վերաբերէն որով ծածկել կ'ուզէին զայն տղէտ կեղծը, սուտ բարոյականները, կարծախիտ փոխափաները, նախապաշարութիւնները եւ մեղեդանութիւնները։ Տիւմա է որ ըստ թէ ֆրանսայի մէջ մարդկային ընկերութիւնը ապականութեան վերելու համար պէտք է ամուսնալուծութիւնը մէջ բարձրացնել մարդու էն բնական եւ անձնային զգացումը, սէրը, եւ ընել այնպէս որ սէրը չընկճուի ոչ դիւմային, ոչ կրօնքին ոչ նախապաշարութիւններու ազդեցութիւններէն, այլ բոլոր ընտանիքի չէնքին միակ հիմը եւ իրարեւել։ Աւանց սիրոյ կազմուած ընտանիք մը, կամ տուանց սիրոյ տուած ընտանիք մը աշխարհէն էն անբարոյական, էն տղտու էն փրկապար տեսարանն է։ Պէտք է լուծել զայն եւ վերցնել մէջտեւ թեան, կեանքին ճշմարիտ պատկերը գէտ մեղանշող հայրոջ ալիք իրաց վիճակը, որպէս զի մարդկութեան միւս մասը չփարակուի այդ գէտ օրինակէն։ Այս վաղապահ տուութեան հետեւանքները ուրիշ բան չեն կրնար ըլլալ բայց թիւ գաղափարաւոր անբարոյական ինչ որ ուրիշները կը քարոզէին իբր բարոյական զանաւորութիւններ անբարոյական բան է եղեր, ձեր կարծիքով։ Տիւմային համար, ոչ եւ այս

կարգի անհամար ինչ ինչեր կան, որոնց մասին Տիւմա իր գրքերովը ֆրանսական մտքերու մէջ ահա ինչ փոփոխութիւններ մտցուց։

Երբ որ Տիւմայի պատկերը կ'ընէ Տիւմայի, կը մեծարէ այդ անձին զայն ոչ այնպէս մեծ դրագէտը, որչափ մեծ խորհողը որ ընտանեկան չէնքին խորհիւնները քննելով հոն գտաւ փոփոխութիւններ, եւ ըստ բարձր ուղի տուաւ ինչին, առանց վախճալու սուտ բարոյականութիւնը հաշտմանքէն որոնց ազդեցութեան արդէն հաւատար է իրենց սրտին չորութիւնը։

Ահա այսպիսի մեծ մարդ մըն էր Տիւմա, թեպէտեւ իրմէ, թեպէտեւ անկրօնը, թեպէտեւ կնախող։

Բայց թեպէտեւ իրմէ, որ պահ մը կանգ առնելով, Մէնիկոն փնտռեցի։ Բայց ոչ ոք տեսայ։ Պարտեղին մէջէն վաղախալով մօտ գտնուող պատկեր անտառակը մտայ։ Կոն չունէր ասիական տարրի գոհունակութեան ու երջանկութեան դեղում մը կը զգայի որ ծովու լողանք անհետ մահապաշտութեան մոտ մոտ կը կրկնապատկեր։

Այդ խաղաղ անտառակին բնակիչները սակաւաթիւ էին, քանի որ Տիւմայի զուկներ միայն, ուրախ գուարթ թրուչուններ, որոնք աշակերտներուն հացին փշարէին կը կերակրուէին առանց վաղորդային կամ ամառուան ու ձմեռուան եղանակներուն դառնութեանց հոգ տանելու։ Անկախի ու անհոգ էակներ, ծառէ ծառ, ճիւղէ ճիւղ թռչտէին ու թռչտէին զիրար կը հալածէին եւ իրենց սուր ու ճշող ստիշներով անտառակին լոյն անդորութիւնը կը վրադէնէին, չարածիմնիկը։

Կէս մը գտնուելով, քանի որ քաղաքի մէջ, անհոգ, անհոգ երկայնութեամբ ճիւղի նման սրտնայնութեան վրայ կայնած, Մէնիկոն տեսայ որ ծիծաղազէմ ինքի կը նայէր։ Ինչպէս զանի չէի տեսած... հաւանականաբար ծառի մը տեղ առած ըլլալի զինքը, տարբերութիւնը մեծ էր։

Իրարու մօտեցանք։ Ան միշտ կը խնդար, տկուտներէ զուրկ խաւարապատ բերան մը ցուցնելով ինքի։

Թեւեւ քաղաքի զինքը անտառակին խորը տարի ուր ոտներէ ու ճիւղերէ ճարտարութեամբ հիւստած պղտիկ կամ մօր մը կար որուն կամարին ներքեւ գոգիւղը գոլթիւնը մը կը արկեր։ Կոն ինքը հանգիւցնելով եւ ալ ալ զինքը զաւարագի խառն վրայ նստեցաւ։

Մէնիկոն, որ կամայ ակամայ իմ բոլոր շարժումներու հետեւած էր, զարմանքով երեսն կը նայէր։

—Միկոն, ըսի իրեն, այսպիսի առիթ մը ուրիշ անգամ գտնել ալ չեմ կրնար, ձեռքէ փայլեցաւ ալ չեմ ուզիր, սա քու կոմսութեանդ պատմութիւնը պատմէ նայիմ ինքի։

Մերկայի բարի ժպիտով մը, —Շատ լաւ, պատմեմ, ըստ ու գրգռեցին ծիծաղաբար հանց, լեցուց, վառեց ու զլուս երեւումներով զանազան գաղափար ծխելով այսպէս սկսաւ։

Երկրասարդ էի ու միշտ ջրհանկիր։ Անոյց հասակին մէջ զուարթութեամբ զբաղեցայ այս գործով։ Ջրհանի համար ժամանակ մըն էր ունէի զոր պահած եմ եւ միջին դերեզման պիտի պահեմ Այո՛, պարտ։ Ու թառու, մասնաւոր սէր մըն է ջրհանի համար ունեցած սէրս, իբր ընկերներ մը կը սիրեմ զան։ Միշտ չեւ այս տարիքս միշտ միտային, միտակից պարեցանք, միտակց լայնեց ու խնդաղեց, երջանկութեան ուրախ եւ արթութեան սեւ օրերը գեղեցիկ անգամներ գտան։ Համարաւոր եւ հնազանդ ընկերներ մըն է, իր միտքի սէր ու միտքի սէր եւ եմ, արտա մէջ առանձին տեղ մը գրաւած է ուր ոչ ոք կրնայ մտնել։ Ջայն ճանցած օրս ի վեր համակրութիւն մը, սէր մը զգացի որ իմ թիւով անցաւ միտքս։

Անոնք նիւնա դրած եմ, ի յիշատակ աղջկան մը զոր քսան տարեկան հասակին մաքուր ու սուր սիրով սիրած էի։ Սիրուն ու փառկատուն աղջիկ մըն էր ինքն նիւնա... անգուլթ մահուան ճիրաններէն զայն իրելու անկարելի եղաւ։ 18 տարեկան թաղմ հասակին, թաղախտէ հիւժեղ, թուա... մեռաւ։

Տարիները անցան ու սահեցան, սակայն սրտիս մէջ ինքն նիւնայիս ձգած տեղը պարագայ կը զգայի։ Այն պարագայ տեղը ջրհան, նոր նիւնա դրած, ա-

ռոջ ու յաղթանգաւ նիւնա մը որ թռչախտի կամ այլ հիւանդութեանց անկանջ անգամ չի կախեր։

Դեռ կը յիշեմ այն օրը երբ նոր նիւնա, ջրհան, մկրտեցի ու զինքը կեանքս անբաժան ընկերներ ընտրեցի։ Մկրտութեան եւ պառկի արարողութիւնները իմ տարրերէն էին։ Կնքաւարը, կնքաւարը, քանոնայ, սարկաւար, ամէն բան եւ եղայ, կիրակի օր մըն էր, կէս արեւը զինտուտնէն զարծայ, նոր ու վայելուչ զգեստներ հագած, չէնք չնորքը անկուած փայլուն երեսներով, պիկերս ուրած, ունիւնայիս քառակուսի ու խոնաւ ընակարանը մտայ։ Ձեռքս զաւաթ մը Գլախի գինի բռնած, սիրով ու տարրաւորով մօտեցայ ջրհանի։ Գլախի գինի կէսը զլսէն վար թափելով լուրջ ձայնով ու խանդաղաւորով ըսի. «Ան մկրտեմ եւ կոչեմ զքեզ նիւնա, յանուն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյ Սրբոյ» եւ Գլախի գինի անցածը կրկնով զաւաթով սաղաթատակին դէմ ջարդով չոր կորեցի։ Ատ եղաւ ամուսնական երդումս որով անբաժան կապուեցայ նոր կողակցին հետ... ամէն։ Սիրաւ իր նստած մը նիւնայիս երեսներով ու հարթիս։ Կոկիկ ու շողջողուն, կուսական մաքրութեամբ մը կը փայլէր անկախաւ ու երկտարար երեւցաւ ինքի. այն վայելեանին իր ձեւին եւ երկաթեայ փողկոնով մէջ շունչ մը, չորի մը կը գտնայի որ հոգւոյ հետ կը խօսակցէր ու կ'ըսէր. Հաւատարմ ու հիւսն ընկերներէի մը պէս պիտի սիրեմ քեզ, ո՛վ Մէնիկոն, ա՛ն դիւ ձեռքերդ ունի, ա՛ն ու ուզանք չար զարծայ անիւս, քու իրդ եմ, գերիդ եմ, ա՛ն դիւ, ա՛ն Յուդեալ էի. արեւն ու զգիւղը զլուսաւ էլ խառնեմ, աչքերս սկսան վառել, եւ յանկարծ երկու թեւերս իրենց բոլոր երկայնութեամբ բացած, ջրհանը գրկելու մէջ տուի ու տարրաւորով աղմուկով զանի, իր երկաթեայ փողկոնով լրաց, որ կարապի վրի մը պէս կ'երկնար, սիրոյ առաջին համարձքը դրի։ Անիւս անգամ մը զարծայեց, ծորակը լայնեց ու ջրի նման զոռաւորով ծորակին շրթունքին, նիւնայիս զուրս ուռած ջուրը, խնկաւորայ, խմեցի, ծծեցի...։

Աստուծոյ ինքնային նիւնայիս անգամ լուրջ փոռած գտայ, կոնախ ան սր երկաթներուն յետեւ, թեւս ալ անիւսին մէջ անցուցաւ։ Բոլոր գիւրըրը այդպէս անցուցած էի։ Հարսնիքին տուջին գիւրերն էր։

Հայ Մէնիկոն պահ մը լուրջ ու ծր-խաղաղէն, շրթներու անհոգ ճիւղով, գոհարութեամբ քանի մը ծուխ ամպեր վանելով բերէին։

Ասիկա ջրհանի պատմութիւնն էր, հիմա ալ իմ կոմսութեան պատմութիւնը շարունակեմ։

(Նշանակել է)

ՄԻՐ-ԵՐՈ

ՊՍՈՒԹԵԼԵՍԻ ՍԵՆՅ-ԻԼԵՌ

Փրանսա հեղհեղեմ կը կորսնցնէ բոլոր անոնք որ, տարբեր աստիճաններու վրայ, իր մասնաւորական գերակայութեան զորքը կը բռնէին։ Պատկերով Մէնիկ-Իլէր մօտ ֆրանսական դպրոցի իրանց համար կորուստ մըն է, թէպէտ ալ ծերունի արդէն կատարած էր իր շրջանը։ Կարելի է ըսել թէ իր մահը վաղաժամ եղաւ, այնքան երկտարար գոթիւն, կենսական ոյժ եւ մաքի ու իրանց անողջութիւն ունէր այդ կորու վիճակը որ դեռ անցած տարի կ'ըսէր որ մէկ հիւանդութիւն մը ունիւմ, ծերութիւնն է։ Եւ իրաւ ալ այդ հիւանդութիւնն էր մեռաւ։

Միւս էր 1805 օգոստոս 14ին Բա-րիլ, ուրեմն ինքնուրեք անցուցած մեռաւ։

ՄԵՆԻԿՈ

Ամառուան տար օր մը։

Իրիկուան ժամը ճին դառախոտութիւնը նոր սկսած էր։ Այն օրը ծովու բաղնիք մանկու կարգը իմ էր։ Բաղնիքին բանալիները մաստ անցուցած, գրասեղաններու շարքերուն մէջէն ցատկաբար, խնուսեցաւ դառախոտնէն դուրս ելաւ ու ձեռքերս նեղ սանդուղին պատերուն չիկելով հագնեցով չորս չորս վար նետուեցայ միջին քառակուսի

Գրանմուտի ու իմաստասերի աշխատութեանց համար ծնած, իր բանիմաց հետաքրքրութիւնը պատշաճացած է բազմաթիւ այլազան նիւթերու, ու միանգամայն իր երկրին հանրային կեանքին մէջ բաւական կարեւոր դեր մը ունեցած է:

Գրան տարեկան էր երբոր, 1825ին, ելմտական նախարարութեան մէջ մը տաւ, ուր մնաց մինչեւ 1838: Այդ միջոցին արդէն ձեռք տուաւ իր աշխատակցի լրագիրներու: 1834ին Բաղմարու ետեան վարժարանին մէջ Փրանսական դերասանութեան ուսուցիչ եղաւ, յետոյ Բոլճի տը Պրանսի մէջ յունական եւ լատինական դրականութեան ուսուցիչ, 1839ին Բաղմարու ու Բաղաքական գիտութեանց Ակադեմիային անդամ հետեւեցաւ Պրանսի տեղ եւ 40ին հանրային կրթութեան նախարար Վիգթոր Գուզէնի գիւնանապետ եղաւ:

Գրանի մը տարի ամբողջ փոխտնտեսական աշխատանքներու զոհն էր ետքը, կրկին հանրային կեանքի մտաւ եւ 69ին կրթութեան ընտրուեցաւ:

Փրանսիական գրականական պատերազմէն ետքը 71ին Պրանսի մէջ դուրսուեցաւ ազգային ժողովին անդամ ընտրուեցաւ եւ ինչն էր որ ներկայացուց ասի նշանաւոր անձնաւորութիւնը որով Փ. Թիւրի պետութեան գլուխ ըլլալը կը պահանջէր: 1875ին ցկեանաւ ծերակոյտի անդամ ընտրուեցաւ, 80ին արտաքին գործերու նախարար եղաւ:

Իրեն գրադէտ՝ Պատթէլմի Սէնթ-Լիւի մեծագոյն աշխատութիւնն է Արիստոտելի գործերուն թարգմանութիւնը: Բայց հրատարակած է նաեւ բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ յունական եւ հնդկական փոխտնտեսական վրայ, Եգիպտոսի վրայ նամակներ եւ Հռոմոսի Իւլիոսին ոտանաւոր մէկ թարգմանութիւնը:

Ինչպէս վերին ալ ըսինք՝ Սէնթ-Լիւի-ոյ միջոց անակնկալ մը եղաւ, կարծես մանր մտադած էր այս ծերունին: Մեծած ուր Սէնթ-Լիւի ատենին կ'ըլլէ ու գրասեղանին առջեւ կը նստի ժամը 5ին (ը. ե.), բայց կէսօրին մօտ պաշտօնը մը կը կողակտ վրան եւ ինչպէս թիւնը կը դիտարանայ. կ'ուզեն բռնիք մը կանգնել, բայց ինք կը մերժէ եւ իրկուան գէմ յանկարծ պիտու պետայն մը դալով վրան կը մնայ:

Պատթէլմի Սէնթ-Լիւի կ'աշխատակցէր միշտ Ժոն-Բատիստ Սէնթ-Լիւի հետ հրատարակած է, հայադէտ Ֆիլիքս Նէլի գրքին ամօթիւ, հայ մասնաւոր գրութեան վրայ համակրելի յորդած մը:

Սէնթ-Լիւի մտերիմ բարեկամն էր Թիւրի եւ անոր ներքին ու գործակիցը, թէեւ միշտ քաջածած ու ձեռք տալէ, կերպով մը թիւրի խորհրդակցիքը անոր ամէն քաղաքական ու խորհրդարանական գործունէութիւններուն մէջ: Այդին եւ սրտաշարժ է այս ծերունին զիրքը որ այսպէս, գրեթէ անախտ կ'ըլլար, իր մեծ, բարեկամին զով կ'աշխատէր կատարեալ անշահախնդրութեամբ մը:

Պատթէլմի Սէնթ-Լիւի մինչեւ վերջը հակապակ մնաց Փրանսիական դաշնակցութեան:

Վերջ յիշեցինք թէ Սէնթ-Լիւի Արիստոտելի գործերը թարգմանեց, ա-

կանաւոր գրադէտը մինչեւ իր կեանքի վերջին օրերը ատու զբաղեցաւ: Վաթմուն տարի ատու ձեռնարկեց այդ աշխատութեան եւ վերջերս Ակադեմիային ներկայացուց այդ թարգմանութեան մէկ քանի կտորները: Հակառակ իր առաջացած տարիքին մեծանուն ծերունին պահած էր իր անխնայ աշխատող սովորութիւնը: Ամէն եղանակին առաւել ժամը 6:30ին իր աշխատութեան խոցն էր, ուր փորձերու արբաղութեամբ կը զբաղէր: Կէսօրէն ետքը Ակադեմիան կ'երթար եւ նստի օրերը Երեւոյտ, եւ միշտ ներկայ կը գտնուէր վիճաբանութիւններուն, եւ ինքն էր միշտ ամենէն կանուխ եկողը եւ ամենէն ետքը մեկնողը: Պարթէլմի Սէնթ-Լիւի մասնաւորապէս բարեյօքար մարդու մը յիշատակը կը ձգէ: Իր զուգը ամենուն համար բաց էր, միշտ կ'ընդունէր օրագրողներ որոնք կուգային զանազան խնդիրներու վրայ իր կարծիքը անդնու: Սօսակցութիւնը լինալէ ետքը կը դառնար իր Արիստոտելի թարգմանութեան:

«Ամէն բանի մէջ աշխատանք եւ ճշտութիւն պէտք է ըլլայ, կ'ըսէր, եթէ կ'ուզէք իմ տարիքիս հասնել, անընդատ աշխատեցէ՛ք եւ մտիկ մը ընէ՛ք անոնք որ կ'ուզեն եկամուտն շտկել որպէս զի հանգիստ ընեն. ա-նոնք ծոյլեր են»:

Եւ, իրաւ, մտաւ յանկարծ՝ իր օրուան աշխատանքը կատարելու միջոցին:

ԲԱՆԱԲԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Խալիպի Գրանին նախարարը խորհրդարանին ներկայացուց, իրենց սովորութեանը համեմատ, եւրեք ելմտացոյց. մէկը 1893-94ի փակուած ելմտացոյցն է, միւսը 1894-95ի ճշգրտուածը, եւ երբորքը 1895-96ինը: Խալիպի ելմտական տարեշրջանը կը սկսի յուլիս 1ին եւ կը վերջանայ յաւորդատարու յունիս 30ին:

Պ. Սոնինոյի ներկայացուցած տեղեկագրքին ու տուած բացատրութեանցը նայելով, Խալիպի ելմտական կացութիւնը ամենալաւ վիճակի մէջ է. թէ՛ Պ. Բրիսթի եւ թէ՛ իրեն ձեռք առած միջոցները սկսած են տալ իրենցմէ սպասուած սքանչելի արդիւնքները, եւ Խալիպի մօտեցած է ծախքերուն վրայ մուտքի առաւելութիւն ու ներաւու տյի օրհնեալ ժամանակին որ այնքան հեռու կ'երեւար:

Պ. Սոնինո հիմնաւոր իսկ այդ աւելցուկները ցոյց կուտայ. իրաւ է որ մեծ բաներ չեն, բայց մը տածելու է որ Խալիպիան ելեւ մուտքը բացով կը գոցուէր: Ընթացիկ 1895-96ի տարեշրջանը պիտի գոցուի 1,270,000 Փրանքի աւելցուկով մը, մէջը ըլլալով Արիստոտելի համար եղած արտակարգ ծախսը, որ նախապէս 2 միլիոն

Փրանք կ'ենթադրուէր բայց յետոյ բարձրացաւ 3 միլիոնի:

Իսկ 1896-97ի ելմտացոյցը աւելի բարեգուշակ կ'երևի: Պ. Սոնինին կը կարծէ թէ կրնայ երաշխաւորել 8,020,000 Փրանքի աւելցուկ մը «առանց ո'ւ է տեսակի նոր պարտք հրապարակ հանելու»:

Գալով զանձին տրամադրելի դուրսներուն վիճակին, ան ալ շատ լաւ է. կտրոններուն վճարումը ապահովուած է. Խալիպի ընդհանուր վաճառականութեան թիւերը գէպի առաջ զգալի բարելոքում մը ցոյց կուտան. պանքաներն անգամ, որոնք այնքան ծանր տաղանայ մը անցուցին, հիմա աւելի լաւ կացութիւն մը ունին. իրենց պանքատներուն շրջաբերութիւնը 20 միլիոն պակսած է 1894ի վրայ, եւ պահեստի մեծացումը որ 717 միլիոն Փրանք է, աւելցած է 17 միլիոն:

Այս գեղածիծաղ պատկերին վրայ միակ ստուերը Խալիպի պետական թուղթերուն օտար հրապարակներու վրայ վերջի հաշուէյարդարութեանն էր որ ունեցած անկումն է, բայց Պ. Սոնինո համոզուած է թէ անցողական տագնապ մըն է ատ. շահագործութիւնը արտաքին քաղաքականութեան պարագաներէն օգտու քաղելով այս ելեւէջները առաջ կը բերէ Խալիպիան թուղթերուն վրայ որոնք գեռ օտար երկրները շահագործութեան առարկայ են. բարեբաղդաբար կը տեսնուի որ Խալիպի պետական թուղթերը հետզհետէ Խալիպի կը վերադառնան, այնպէս որ 1895 յուլիս 1ին կտրոնի վճարումի համար օտար երկիր զրկուած գումարը 1894 էն 300,000 Փրանք պակսաւ եղած է:

Ելմտական այս վիճակացոյցը շատ կաղզուելի է եւ գիւրդմուռ նշելի է որ Երեւոյտի ամենալաւ զովը ամենալաւ ընդունելութիւն ընէ նախարարի մը որ այդպիսի լուրեր կը բերէ իրեն: Խալիպի օրագրիներն ալ շատ զոհ կ'երևեն: Միայն Տիւրքոն է որ ըսկեպտիկ կը մնայ. գիտել կուտայ թէ Պ. Սոնինո կը հաւատէր Գրանին բարեբոլմը, բայց կը մոռնայ խօսիլ ժողովրդին անտեսական կացութեան վրայ որ շատ տեղ չաւալի է:

Ասիկա չիտակ է Խալիպի մեծ մասին եւ մանաւանդ Սիկիլիոյ համար որ երկու տարիէ ի վեր կ'սպասէ Պ. Բրիսթի խոստումներուն իրականացումը: Բայց կ'երևի թէ այդ վիճակն ալ պիտի փոխուի, վասն զի կառավարութիւնը շու-

տով խորհրդարանին պիտի ներկայացնէ գիւրաւ գործադրութիւնը գործունէութիւն, մասնաւորապէս Սիկիլիոյ համար: Միանգամայն մօտերս Սիկիլիոյ արքայա տերութիւնը գործներուն պիտի տրուին պետական հողեր որով պիտի կրնան իրենց ապրուստը գիւրութեամբ ճարել:

Ելմտացոյցին մէջ միակ խնդիրը որ ընդհանուր գոհունակութիւն չկապահովուէր կառավարական տուրքերու վերաբերեալ առաջարկներն են:

Արտաքին լուրեր

Ք Ո Ւ Պ Ա

Նիւ-Եորքէն կը հաղորդէ թէ մեծ ճակատամարտ մը տեղի ունեցեր է Թա-կուստա Սանթա-Փարա նահանգին մէջ: Կողմը սկսած է նոյեմբեր 6/18ի ատուին եւ տեւեր է 36 ժամ: Սպանիոյի զորքերը 10000 էին եւ կը գտնուէին երեք զօրավարի հրամանատարութեանը ներքեւ: Քուպացիները չորս հազար հոգի էին. իրենց զլուխն էր Մարսիա Կոմէզ: Պահ մը Քուպացիները ծանր վիճակի մէջ գտնուեցան. սակայն Անթոնի Մաչէօ 3,500 հոգիով հաւաք. Սպանիացիները յաղթուեցան. 600 իրաւորեալ եւ մեծած ու 700 հոգի գերի ձգելով ետ քաշուեցան: Քուպացիները 270 հոգի կորսնցուցին: Պատերազմին ամենէն արեւելի ճակատամարտն է:

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա

Բարիկ թերթ մը 15 օրէ ի վեր սատակապէս կը յարձակի քիմիադէտ-ճարտարագէտ Պ. Սուրիկուի գէմ, զոր կ'ամբաստանէր թէ պաշտօնատարներ կ'առնուէին: Այս ամբաստանութիւններուն վրայ դատական իշխանութիւնը հարկ տեսաւ խուզարկութիւններ ընել: Բարիկ ընդհանուր դատախազը հետը հարցաքննիչ դատարար մը եւ քուպացի մը առած գնաց Սուրիկուի փնտը-րալ դրամատունը եւ մանրամասնօրէն քննեց Սուրիկուի վերաբերեալ հաշիւները: Դիւրինքները միանգամայն դրաւ լեցին չէքերու բունքի որոնց վրայ բազմաթիւ ծանօթ անուններ արձանագրուած են:

Գատական իշխանութիւնը միանգամայն գնաց Պ. Սուրիկուի բնակարանը, բայց ըրած խուզարկութիւնները պատարաք եղան, վասն զի տանընչիւզ օրէ ի վեր յարուցուած աղմուկը Սուրիկուի աչքը բացած էր. ինչ ունէր չունէր վերցուցած էր. ինքն ալ քանի մը օրէ ի վեր բնակարանը թողած էր:

Սուրիկուի թիւններ կատարուեցան նաեւ այն բարեկամներուն տունները ուր ամբաստան կերպով հիւրընկալուած էր Սուրիկու:

Նորանոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին:

ԲԱՆԱԲԱՆ-ՄԱՅՈՐԱԲԱՆ

Բալմաի վառարանին պայթումին լուրը հեռագրով համառօտ մը հաղորդեց:

Ամբուլիւններուն մօտերը գտնուող վառարան մը փամբուլալի սնտուկին կը պարպէին, ասոնցմէ մէկ քանի յանկործ պայթեցան եւ ամբողջ շէնքը քանկեցաւ: Մինչեւ վերջին լուրերու 80 մեծած կար, մեծ մասը կին: Հանուած դիակները տակերի կերպով յօռուած են, անկարելի եղած է նոյնութիւնին հաստատել:

Վերաւորուածներէն շատերը որ հիւանդանոց փոխադրուած էին չաղաւանջան:

Վերաւորեալ մը ըսեր է թէ ճառքուած գործաւոր մը յայտարարած է եղեր թէ վառարանը պիտի բռնկէ: Ոստիկան զորքերը անոր գործը ըլլալու Ոստիկանութիւնը սկսաւ փնտրել այդ բանը, բայց չի կարծեր թէ պայթումը ոճիւրի մը հետեւանքը եղած ըլլայ: Այդ գործաւորը բռնուեցաւ, բայց կ'ուրանայ իսկ ամբաստանողը կը պիտի ըսածին վրայ:

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ս Ա

Անցած երկուշաբթի առաւ Պրանսի օստիկանութիւնը խուզարկութիւններու գործաւորական շատ մը երեսփոխաններու եւ ծանօթ անդամներու տունները: Գործաւորականներու վերաբերեալ շատ մը թուղթեր, թղթակցութիւններ եւ գրուածներ օստիկանատարուեցան: Անճառական շատ մը թղթակցութիւններ ալ ձեռք ինկան:

Այս գրուածքին շարադրութիւն է հաստատել թէ գործաւորականները հակառակ վարուեցան ընկերակցութեան օրէնքին:

Վերջին վայրը հրամանագրով մը արտօնեց Բրուսիլոյ դատարանները «պարտաւոր» վճիռներ տալու, (Պրանսի Պրանսի օրէնքին պէս) այսինքն թէ առաջին անգամ դատաւարութեանը մէջ գէմ տրուած վճիռը պիտի չի գործարուի: Բայց այս նորոշը ամենուն համար եւ ամէն պարագայի համար պիտի չի գործադրուի: Դատաւարութեալ մը թէ օտանուել տարին լրացուցած չէ, ու իր կեանքը մինչեւ ատեն վէճ չէ եղած կրնայ օգտուի իր «պարտաւոր» ճիւղին թէ վեց ամեն աւելի բանաւոր կուլեան վճիռ չէ տրուած իրեն:

Ռ Ո Ւ Ս Ս Ա

Ռուսիոյ կառավարութիւնը որով է մասնակցել 1900ին Բարիլ բացուելի ցուցահանդէսին:

Անցած չորեքշաբթի օր Բեդպուրիկ ձիւն սկսեց է տեղալ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Բարիլ, 29 նոյեմբեր

Հիմա Պրէսթ գտնուող առական նաւատորմին հրամանատարը, ծովակալ Բալոմէր, ու Հանրապետութեան նախագահը հեռադիւրներ փոխանակեցին երկու ազգերու բարեբանութեանը համար ջերմագին բարեմաղթութիւններ ընելով:

Պրէսթ, 29 նոյեմբեր

Ռուսական նաւատորմին սպաներուն ի պատիւ տրուած ֆէշին, ծովակալ Բալոմէր Թրանսպի համար համալրական զգացումներ յայտնեց: Ակնար-

ԹԵՐԹՈՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»-Ի (39)

ԳՐԱԿԻՆ ԶԵՄԵԼՆԵՐ

ՏԻՏԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

ՄԱՍՆ ԵՐԱՐՈՐԴ

ՍՄԵՐՏԱՆ ՓՈՂՈՅ

Մոսկովին հարստութիւնը ուսկից եկած էր... Այդ հարստութիւնը ինչէ կը բաղկանար... Հողեր ունէր թէ պետական արժեթուղթեր կամ զանազան րաժմովութիւն: Իր հարստութիւնն ու անոր մատակարարութիւնը նոսրացումը յանձնուած էր թէ փաստաբանի մը... Ոչ ոք զիսէր այս բաները եւ չի տակն ընելով ոչ ոք ալ հետամուտ էր իմանալու:

Երիտասարդը հարուստ էր, անոր տաղանդայն չկար, ասիկա արտօնելի էր քանի որ ստատ տաղի կը ծախէր: Ընտել պարտք չէր ընէր, Հեռքը խաղի թուղթի չէր զգցներ եւ միւս կողմէ

ալ ամաւանաւոր պաշտօն մը չունէր: Ալ ո՞վ պէտք ունէր ասիկց աւելին իմանալու...

Մոսկովին ընտանիքն ինչ էր... Գաւառական քաղքենիներու ընտանիք մը, որ ատենաւորով հարուստացած էր եւ որու միակ փաստարկութիւնը եղած էր իր որդին նշանաւոր մէկը ընել:

Գրան մըր երիտասարդին ամենէն մտերիմ բարեկամները այս պատասխանը կուտային հետաքրքիրներուն... Բայց չմտնանք ըսելու որ այդ բարեկամները այս խօսքերը ըսելով կ'ընեան կ'ըլլային պարզապէս ինչ որ երիտասարդը իրենց ըսած էր:

Եթէ Մոսկովին ինքզինքը ազնուական ծախած ըլլար, թերեւս փնտռէին... ուղէին հասնալ... Բայց կ'ըսէր թէ անձնօթ գիւղի մը խոր թաղուած աննշան քաղքենիներու ընտանիքէ մըն էր... Պէտք է խոստովանիլ թէ ասիկա խիստ բնական բան էր եւ իր այս խոստովանութիւնը ընելու եղանակը ամենէն քաղքենի հարստութիւնի զերծ ուղիքն էր անկեղծ հողի մը ունենալը կ'ապացուցանէր...

Մոսկովին արդարեւ կարգ մը ծանօթ-

ներ ունէր իրանցին շնորհով ընկերութեանց մէջ: Բայց ասոնք փոխադարձ համարման եւ համակրութեան վրայ հիմնուած զօրաւոր բարեկամութիւններ չէին, այլ ծովու քաղքենիներու կամ հայաքանի շուրի քաղքենիներու մէջ ըսկուած հարեւանիք բարեկամութիւններ, որոնք Բարիլի մէջ ալ կը շարունակուէին եւ որոնց միակ նպատակը զուարճութիւնն է...

Այդ բարեկամութիւնները բաւական էին զինանշաններով զարդարուն կատարելութեամբ իր գրան առջեւ եւ պէտք եղած ատեն իր մարքեղ կամ կոմս բարեկամներուն անուր յիշելու... իր ուղածն ալ աս էր միայն...

Ճաշակով զարդարուած եւ չքեղապէս կահուորուած իր սղոթիկ ապարանքը բակի մը եւ պարտէզի մը մէջտեղ չինուած էր. արդէն բակի մէջ բակը Ամսթերտամ փողոցին վրայ կը նայէր: Ներքին բաղնիքներով եւ ձողաբարձրով ծածկուած պատ մը սպարեղը կը բաժնէր կարգ մը ամայի հողերէ, որոնք անկից ի վեր շատ մեծ արժէք տեսցան:

Մոսկովին, անոր տիրոջ հետ երկար ատենեան սրբամանութիւն մը կընէր: Մոսկովին, իր ծախքովը մասնաւոր

տաղաւար մը, տեսակ մը քէօղ չինել տուաւ տարտեղին պատին կրկնած եւ սպանէն ալ սղոթիկ դուռ մը բանալով քիչ մը վերը յիշուած սպարալ հողերուն հետ հաղորդակցութիւն մը հաստատեց, ինչ որ անբերելի նպատակ մը չունէր:

Գրան վրայ բացուած շատ սղոթիկ, գրեթէ անմարտիկ ծակ մը կար, ուսկից կարելի էր տեսնել թէ եկողը ո'վ էր եւ մինչեւ իսկ քանի մը խօսք ընել կ'ըլլար հետ գուռը բանալէ առաջ:

Շատ անգամ վիշերը, կանխաւ ուրջուած ժամու մը, խորհրդաւոր զէմքեր այն սպարալ հողերուն շուրջը կանգնուած խալխու փայտորմներէն կ'անցնէին, քէօղին գրան առջեւ կուգային, մասնաւոր կերպով մը երեք անգամ կը զարնէին այդ դուռն եւ անցնալու մը կ'արտասանէին. —անմիջապէս նիգերը կը քաշուէին, փականքը կը բացուէր եւ Մոսկովին ներս կը մտնէր իր այցելուները, որոնք երբեք քանի մը վայրկեանէ աւելի չէին մնար իրեն հետ:

Մեր խորհրդաւոր երիտասարդը, մըրքը-Բրոկանաօն գուրս ելելէն եւ Պ. ալ Վիլլերս բաժնուկէն անմիջապէս ետքը ուղղակի Ամսթերտամ փողոցը գնաց: Տունէն անցաւ եւ ասոնց հա-

ղուտները իսկ փոխելու՝ ուղղակի քէօղ գնաց:

Այս սղոթիկ տաղաւարը կը բաղկանար միջակ անտառէ մը, որ կահուորած էր երկու ցած բաղնիքով: Հաստ օթոցներ կը ծածկէին պատերը եւ չէին թողուր որ ներքը ըստեմներէն ձկնաւոր մը կարելի ըլլայ լսել զրանէ:

Մոսկովին մոմ մը վառեց, վասն զի քէօղին ներքը խորովին մուկ էր, եւ մոմացոյցը հայեցաւ... Ժամը տանին երկու կար:

Սպասեց որ այն երկու վայրկեան ալ անցնի, յետոյ պատին վրայ բացուած փողոթիկ գրան հաստ վարագործ վեր առաւ ու մտիկ ըրաւ:

Իրարմէ կատարեալապէս անշատ երեք հարուած արուեղաւ գրան:

Արան ց համար չափով վրայ շինուածի չափ վայելուչ հագուստներու